

GUERRA CIVIL

El braç potent de les fúries

Tant és el dia que s'hi vagi. Tant és l'hora: sempre hi ha gent. El Museu Morera acull l'exposició 'Agustí Centelles i el bombardeig de Lleida. Crònica d'un reportatge'. Han passat vuitanta anys, però les imatges encara fan mal. La barbàrie feixista, "el braç potent de les fúries" de Màrius Torres, va ferir de mort una ciutat. Centelles va impedir que mai s'oblidés aquest horror.

Per **A.SÀEZ** / Fotos d'**AGUSTÍ CENTELLES**

DESENRUNANT. El dia 3 de novembre faltaven mans per recuperar la ciutat.

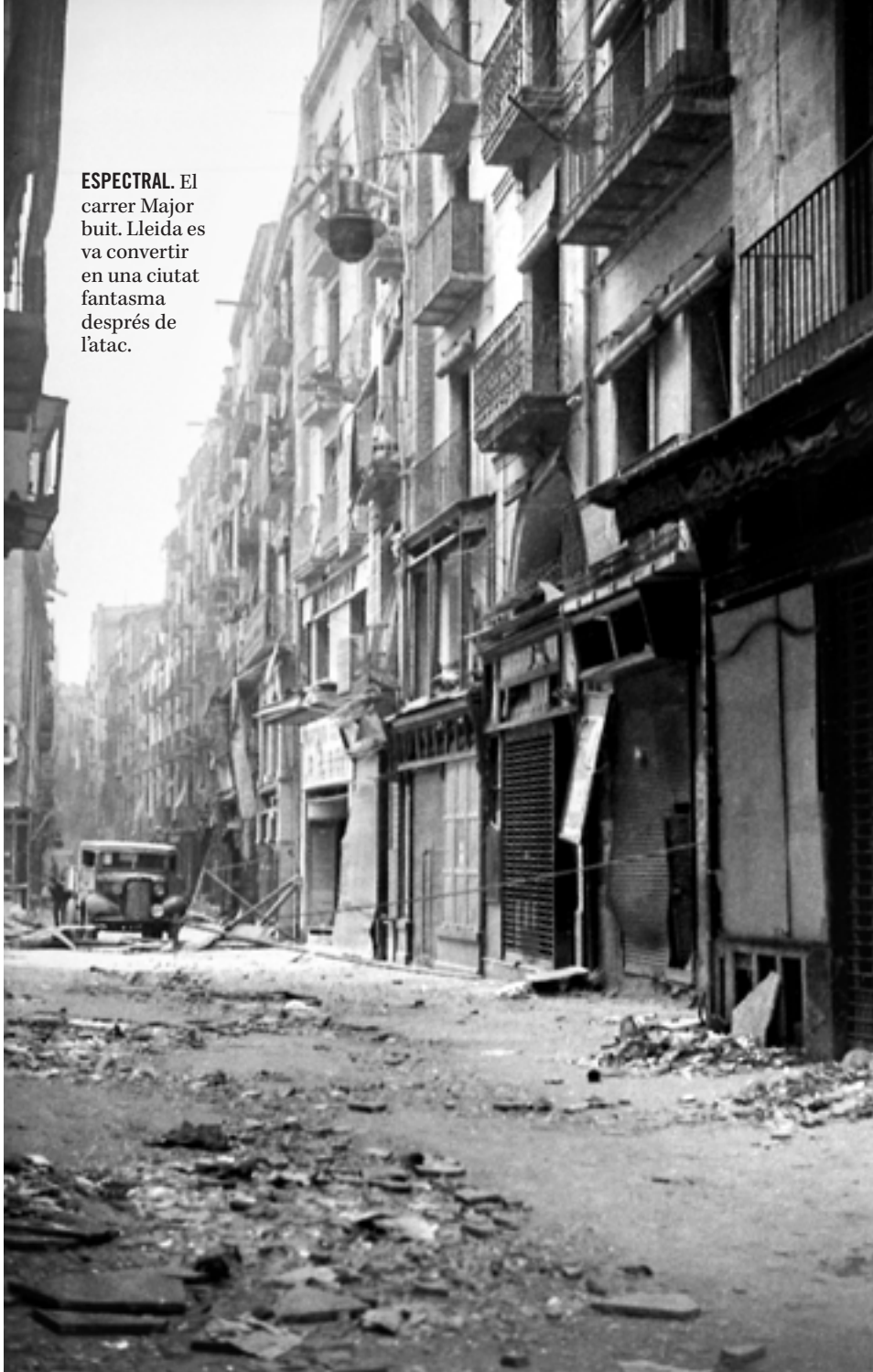

© MINISTERIO DE EDUCACIÓN, CULTURA Y DEPORTE, CENTRO DOCUMENTAL DE LA MEMORIA HISTÓRICA, ARCHIVO CENTELLES, 2.796

Han passat vuitanta anys. Vuitanta anys i un mes, exactament. El 3 de novembre de 1937 el fotoperiodista Agustí Centelles arribava al cementiri de Lleida quan encara no clarejava el dia. Hi havia una mica de boira obrint-se pas entre els xiprers. La nit havia estat molt llarga. Molt. De fet, ningú no va dormir. A quarts de quatre de la tarda del dia abans, nou avions de l'aviació feixista italiana van bombardejar la ciutat, en un dels atacs aeris més mortífers de la Guerra Civil Espanyola. Es van comptabilitzar més de dos-cents cinquanta víctimes mortals, entre les quals, mig centenar d'alumnes del Liceu Escolar. Aquell mateix dia, un grup de periodistes es dirigien a Barcelona des del front d'Aragó. No eren gaire lluny de Lleida quan els va arribar la notícia que la ciutat havia estat brutalment bombardejada per l'aviació feixista. Agustí Centelles, considerat un pioner del fotoperiodisme, era un dels reporters que, gairebé per casualitat, va trobar-se amb la tragèdia.

Centelles va disparar un parell d'imatges de boira, molt poètiques i ens van endinsar a l'infern. Al cementiri, les fileres de cadàvers semblaven interminables. Homes, dones, nens... Imatges dantesques, cossos destrossats. Centelles ho fotografia tot. Els ulls esbatanats de la mort, els plors dels vius... Acaba el rodet i se'n va a recórrer la ciutat, convertida en un munt de runa. Dispara un altre rodet. Algunes de les imatges fetes a Lleida per Centelles es van difondre internacionalment i de seguida es van convertir en icones de la Guerra Civil. El *Guernica* de Picasso cobrava vida i explicava la mateixa història, però amb noms i cognoms. La dona amb el rostre desencaixat que plora amargament

ESPECTRAL. El carrer Major buit. Lleida es va convertir en una ciutat fantasma després de l'atac.

© MINISTERIO DE EDUCACIÓN, CULTURA Y DEPORTE, CENTRO DOCUMENTAL DE LA MEMORIA HISTÓRICA, ARCHIVO CENTELLES, 2.773

Més enllà dels morts, del terrible drama humà que va suposar el bombardeig, Centelles retrata una ciutat ferida

la pèrdua del seu marit es deia Maria Riu. Ella mai no va voler cap protagonisme i, de fet, fins que no va morir no es va saber la història de la foto. Perquè al darrere d'aquesta terrible escena de *mater dolorosa* hi havia una vida estroncada. La d'ella. La de Gabriel Pernau, el seu home, a qui una de les bombes va matar a

la farmàcia Pons, on treballava. La de Josep Pernau, el seu fill de només sis anys. Ell era a classe. Aprenia de lletra, com es deia aleshores, en una casa de la plaça Sant Francesc que també va ser bombardejada. No li va passar res, però tenia tanta por que es va quedar ajupit a sota d'una taula, incapaç de moure's.

Tot i ser un treball tan conegut, les setanta fotos del bombardeig de Lleida que va fer Centelles mai no s'havien vist juntes fins ara, vuitanta anys després. El Museu d'Art Jaume Morera, amb la col·laboració del Centro Documental de la Memoria Histórica (CDMH), institució que custodia l'Arxiu Centelles, exposa per primera vegada el reportatge complet. És una exposició duríssima. Fins i tot s'adverteix al visitant abans d'entrar que hi veurà imatges que poden ferir la seua sensibilitat. Tot i amb això resulta emotiva, colpidora. Només cal fer un cop d'ull al llibre de visites. Han passat vuitanta anys i l'horror resta intacte. De fet, els supervivents que encara queden de la tragèdia, els nens que la van viure en primera persona, ho recorden tot amb una minuciositat que resulta commovedora. "Vaig estar tres dies sense dormir", explica mossèn Jesús Tarragona, durant molts anys responsable del patrimoni del bisbat de Lleida. Ell tenia el pare a la presó per catòlic, aleshores, i encara que només tenia 12 anys, treballava fent encàrrecs per al metge Cava Pintó. Aquella tarda havia de portar una cuixa de corder a casa del fill d'aquest doctor, que vivia davant mateix del mercat de Sant Lluís, on hi va haver tants morts. El noi portava la carn dins d'una coixinera que va oblidar a la casa. Quan ja era al carrer el van cridar per fer-li saber que se la descuidava. I allò li va salvar la vida. "M'hauria trobat al bell mig de l'explosió, davant del Banc d'Espanya", recorda. Eren quarts de quatre de la

© MINISTERIO DE EDUCACIÓN, CULTURA Y DEPORTE, CENTRO DOCUMENTAL DE LA MEMORIA HISTÓRICA, ARCHIVO CENTELLES, 2.806

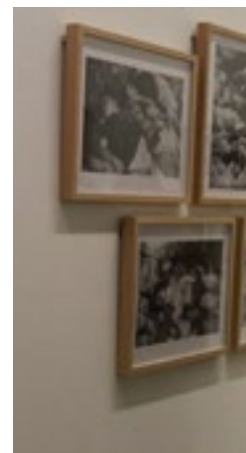
© MINISTERIO DE EDUCACIÓN, CULTURA Y DEPORTE, CENTRO DOCUMENTAL DE LA MEMORIA HISTÓRICA, ARCHIVO CENTELLES, 2.810

DOLOR.

Escenes terribles al cementiri de Lleida. Les cares desencaixades ho diuen tot.

ICONA.

La *mater dolorosa* de Centelles es va convertir en la imatge de la lluita antifeixista.

Dos rodets, setanta fotos.

Centelles en té prou per copsar la barbàrie feixista. El seu reportatge es reproduïx en diaris d'arreu del món

MAGDALENA ALTISENT

tarda, però hi havia tanta pols que semblava que fos de nit. No s'hi veia. Era esfereïdor. "En sortir al carrer, el primer que vaig veure van ser nens morts. Hi havia morts i ferits per tot arreu." Manuel Sampedro estava a punt de fer els nou anys quan l'aviació feixista italiana va bombardejar el Liceu Escolar. "Vaig sentir l'esclat de la primera bomba i vaig sortir a mirar per la finestra." Havia caigut sobre el mercat de Sant Lluís, ple a aquella hora. No va tenir temps de reaccionar. La segona "ja era sobre els nostres caps". Va quedar inconscient al caure des d'un tercer pis. El va despertar l'aigua d'una de les canonades que va reventar. Estava ple de sang i pols, però les ferides eren superficials. Les psicològiques, encara li duren. "Han passat vuitanta anys i continuo incapaç d'anar a veure els focs artificials."

A Josep Clapés el van fer anar a

REPORTATGE. Els contactes del duríssim reportatge que va fer Centelles.

buscar uns apunts i tot just havia tancat la porta de l'aula va veure com s'esfondrava l'edifici. A la seua classe només hi va haver cinc supervivents.

El primer a sortir de l'escola després de la tragèdia va ser Francesc Bataller. Va aferrar-se a la barana que penjava al buit de l'escala, disposat a sobreviure. A fugir d'aquell infern. Un milicià el va entomar quan se li va acabar el ferro. Encara hi havia avions metrallant la Banqueta, però ell necessitava marxar. "Em vaig posar un llapis a la boca perquè no em petessin els timpons en cas que m'arribés metralla i vaig córrer tant com vaig poder." Lluny del braç potent de les fúries. Lluny del macabre trofeu que va quedar encastat a la lletra ena del Banco de España, el cap d'un motorista que per anys que passin ningú podrà oblidar.